

Літературно-мистецький і громадсько-політичний часопис

Літературний

ТЕРНОПІЛЬ

№ 1 [78]
2019

Велика проза: першодрук
Золота сурма: поезія
А ваша думка?
Незабутнє
Літературна критика
Переклади
Шлях до Незалежності
Скульптор номера

Нові твори
Богдана Андрушківа
Василини Вовчанської
Василя Погорецького
Марії Романчук
Василя Слободяна
Олега Смоляка
Ждана Твердоступа

Літературний ТЕРНОПІЛЬ

Літературно-мистецький і громадсько-політичний часопис

Заснований
у січні 1991 р.

Видано за фінансової підтримки
Тернопільських обласної
адміністрації, обласної та міської рад

Число 1 (78)
Березень 2019 р.

Спільний проект Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, Тернопільської обласної організації Національної спілки письменників України і видавничого дому "Вільне життя плюс"

Редакційна рада:

Богдан Андрушків

Олександр Астаф'єв
(м. Київ)

Ігор Гуцал

Леся Коковська-Романчук
(заступник головного
редактора)

Ліля Костишин
(заступник головного
редактора)

Іван Крупський

Богдан Мельничук
(головний редактор)

Ярослав Омелян

Михайло Ониськів

Петро Перебийніс
(м. Київ)

Наталія Поплавська

Олександр Смик

Богдан Ткачик

Микола Ткачук

Ігор Фарина

Петро Федоришин

В'ячеслав Хім'як

ЗМІСТ

Вітасмо!

ПРЕМІЯ ІМЕНІ БРАТІВ ЛЕПКИХ-2018 2

Світлана КОЗЕЛКО. НАЙТИТУЛОВАНИШІ
ПРОСВІТЯНКИ ТЕРНОПОЛЯ 3

Публіцистика

Богдан АНДРУШКІВ. ПРО ГЕРОЯ УКРАЇНИ, ВЕЛИКО-
ГО ОПЕРНОГО СПІВАКА, КОЗАКА ВАСИЛЯ СЛІПА-
КА ТА ДРІБНИХ ДЕРЖАВНИХ СЛІПЦІВ 4

А ваша думка?

Борис СЕМЕНЯК. КОЛИ Ж НАРЕШТІ СТАНЕМО
НА ЗАХИСТ НАШИХ ДІТЕЙ? 9

Золота сурма: поезія

Василина ВОВЧАНСЬКА. "КУПАЛИСЬ ЗОРІ
В ПІЛЕСІ ВЕЧОРОВІМ..." 11

Ярослава ДЕКАЛЮК. "НАСТАЛА ТИША
МРІЙНА І СВЯТА..."; ПРОДОВЖЕННЯ
"ВЕСНЯНИХ ЛАДОВИЦЬ" 14

Ольга ЛИХОЛАТ. "ЩАСТЯ НАШЕ
ДУЖЕ НЕСТАБІЛЬНЕ..." 17

Переклади

Марія РОМАНЧУК. ІЗ ВЕЛИКИМИ
СЕНТИМЕНТАМИ ЗГАДУВАЛА ВОЛИНЬ... 22

Мала проза

Федір СЕМИГАЙЛО. ЗЛИЙ ЖАРТ.
ПОВЕРНЕННЯ ПРИНЦА 25

Велика проза: першодрук

Людмила ГИЧКО, Володимир ГРИНЕЧКО. ЗАКОХАНІ
В МІСЯЧНОМУ СЯЙВІ 29

Скульптор помера

Галина ФЕДУН, Євген УДІН. "У МИСТЕЦТВІ НЕМА
ЗАКОНІВ, КОЖЕН МИТЕЦЬ ТВОРИТЬ ЇХ САМ!" 34

Духовні обереги

о. д-р Василь ПОГОРЕЦЬКИЙ. І ГОРЕ, І РАДІСТЬ... 40

Премія імені Братів Лепких-2018

22 січня у Тернопільській обласній філармонії відбулась урочиста церемонія вручення Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Братів Богдана та Левка Лепких за 2018 рік. Лауреатами стали:

1. Поет, прозаїк, драматург, публіцист, редактор, член Національних спілок письменників, журналістів і краєзнавців України, член НТШ **Василь Савчук** (м. Бережани) – за різножанрові книги останніх років, зокрема "Листки по Ліпці Золотій", "Блудні будні" (обидві – 2012 р.), "На вечірній кладці" (2014), "Зерна з-під градобоя" (2015), "Ясні очі криниць" (2016), "Тернинки з глибинки" (2017), "Триєсирний Геньо з Трої" (два видання – 2016 і 2018 рр.) і поему "Краківські ночі Богдана Лепкого" (журнал "Літературний Тернопіль", 2018, № 4).

2. Колектив укладачів словника "Фразеологізми у творах Богдана Лепкого" (2010, 2018 – вид. 2-ге, доповнене): професор **Стефанія Панцьо** (автор проекту і головний редактор); професор **Тетяна Вільчинська**; доцент **Ірина Бабій**; доцент **Наталія Лісняк**; доцент **Ніна Свистун**; кандидат філологічних наук **Марія Наливайко**; доцент **Тетяна Миколенко**; доцент **Наталія Парасін** – усі науковці з Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

3. Головний диригент академічного симфонічного оркестру Тернопільської обласної філармонії, заслужений діяч мистецтв України **Мирослав Кріль** – за популяризацію української музики, зокрема пісень на слова Братів Лепких та їхнього улюбленого мелосу і творчу діяльність останніх років.

4. Художник-живописець **Микола Кафтан** (м. Тернопіль) – за вагомий внесок у розбудову культурно-мистецького простору Тернопілля, розвиток образотворчого мистецтва, залучення учнівської та студентської молоді до активного творчого життя, популяризацію образів Богдана Лепкого та учасників Революції Гідності й АТО.

Нагороди вручили голова громадської ради з відзначення цієї премії **Богдан Мельничук** і очільник Ліги підприємців "Українська справа" меценат **Михайло Ратушняк**.

Краєзнавство

Василь СЛОБОДЯН. АРХІТЕКТУРНІ ПЕРЛИНИ ЧОРТКОВА 54
Ювілеї

Богдан САВАК. З ІСТОРІЇ ДЕНИСІВСЬКОГО ТОВАРИСТВА "ПРОСВІТИ" 88
Марія РОМАНЧУК. ДО УКРАЇНИ – ЧЕРЕЗ РЕВОЛЮЦІЇ Й ВІЙНИ 95

Олександр АСТАФ'ЄВ. СОНЦЕ НА ПЕРЕКЛАДИНІ 96

Шлях до Незалежності

Наталія ДАЩЕНКО, Наталія ПРОНЬ. ПІСЕННО-ВИКОНАВСЬКА СКЛАДОВА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА "ВЕРТЕП" (1989–1992 РР.) 106

Прочитане

Левко РІЗНИК. МАРТИРОЛОГ МУЧЕНИКІВ 119

Галина САДОВСЬКА. ОБЕРЕМОК СПОГАДІВ ВІД МИХАЙЛА ОНИСЬКОВА 124

Богдан МЕЛЬНИЧУК. УНІКАЛЬНЕ ТРИКНИЖЖЯ АНТОНА ГРИБА 126

Полічка бібліофіла

Дарина СВИТЛА. "ПОДІЛЬСЬКА ТОЛОКА" 129

Літературознавство

Олег СМОЛЯК. СИМВОЛІКА ВОДИ У ПОЕЗІЯХ ЯРОСЛАВА ПАВУЛЯКА 130

Літературна критика

Богдан МЕЛЬНИЧУК, Ігор ФАРИНА. ПРОДОВЖЕННЯ УРОКУ ІСТОРІЇ ТА ІРОНІЇ 138

Богдан МЕЛЬНИЧУК, Ігор ФАРИНА. ДУМИ В ПОЛУМ'І НЕСАМОТНОСТІ 142

Марія НАЗАР. ФІЛОСОФСЬКІ ІМПРЕСІЇ НА БЕРЕГАХ ОКЕАНУ ЖИТТЯ 144

Валентина СЕМЕНЯК. "ВЕРБНЕ ГОЛОСІННЯ" – ТАЙНОПИС ДУШІ ОЛЕГА СМОЛЯКА 146

Знай наших!

Влада ГАЇВСЬКА. ЧАРІВНЕ "ДЕРЕВО КАЗОК" 141

Подвижники нації

Іван ВАНАТ. СМІЮТЬСЯ, ПЛАЧУТЬ СОЛОВ'І... 148

Незабуттє

Ждан ТИХОСТУП. СТЕЖКАМИ ЛІТА І ЗИМИ 159

... і насамкінець

"ЕКСЛІБРИСИ ПАМ'ЯТИ"–2 172

На обкладинці:

1 стор. – **Микола СОЛОНАР. Із серії "Мій всесвіт" (2018 р.; графіка);**

4 стор. – **Микола СОЛОНАР. "Подружжя" (2018 р.; скульптура),**

"Метаморфози" (2018 р.; скульптура).

Наталія ДАЩЕНКО,
Наталія ПРОНЬ

Наталія ДАЩЕНКО
(до заміжжя — Крупа)
народилася 7 травня
1969 року в с. Велика Березови-
ця поблизу Тернополя.
Закінчила Тернопільський
державний педагогічний
інститут ім. Я. Галана (1991;
нині ТНПУ ім. В. Гнатюка).
Кандидат філологічних наук
(1996), доцент кафедри
журналістики Тернопільсь-
кого національного педагог-
ічного університету імені
В. Гнатюка (з 2005); член
Наукового товариства
ім. Т. Шевченка (з 2003) і
науковий секретар Терноп-
ільського міського осередку
НТШ (2003–2006 рр.). У
товаристві “Вертеп” — від
березня 1989 року. Автор
більш як шістдесяти
наукових і методичних
публікацій, учасник міжна-
родних та всеукраїнських
науково-практичних
конференцій. Член оргкомі-
тету Всеукраїнської науко-
вої конференції →

Пісенно-виконавська складова просвітницької діяльності товариства “Вертеп” (1989–1992 рр.)

У періоди занепаду національних, моральних та духовних основ виникають закономірні тенденції до відновлення цих базових для людства цінностей. Народи і — вужче — громади здатні до самоорганізації навколо суттєвих ідей та особистостей. У недавній історії України — напередодні розвалу радянського устрою — вітчизняний простір сколихнула діяльність багатьох альтернативних до влади особистостей та організацій. Серед них — молодіжне культурно-просвітницьке товариство “Вертеп”, яке було засновано у 1988 р. (дата офіційної реєстрації — 23 лютого 1989 р.) і тривалий час активно діяло у Тернополі.

Очевидно, що тодішнє національне середовище було послаблене внаслідок тотального впливу догматів радянської системи та потребувало відродження свого статусу, цінностей, світоглядних основ.

У назві товариства серед ключових слів — “просвітницьке”, в якому вертепівці вбачали й національні орієнтири, й цінність діяльності, й спосіб дій. Загалом у мові значення його пов’язане з поширенням знань. У радянський час вживання поняття “просвіта” вважали проявом “українського буржуазного націоналізму”, а значення слова звузилося до суто громадської діяльності¹. В українській мові слово “освіта” має кілька значень, серед яких ключовим для розуміння просвітньої діяльності є “2. Піднесення рівня знань; навчання”². У цьому контексті просвіта — це “освіта не поко-

¹Просвіта / Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [uk.wikipedia.org/wiki/Просвіта_\(значення\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Просвіта_(значення))

²Словник української мови : в 11 тт. — К. : Наукова думка, 1974. — Т. 5. — С. 755.

"Християнство в українській історії, культурі й освіті" (21–22 вересня 2000 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції "Теоретичні і практичні аспекти культури мови" (14–15 жовтня 2004 р.); Міжнародної наукової конференції "Публіцистична комунікація: теорія, історія, сьогодення" (24–26 жовтня 2013 р.). У 1999–2002 рр. – літературний редактор Наукових записок ТДПУ ім. В. Гнатюка (серія "Педагогіка"). Заступник головного редактора збірників наукових праць "Соціальні комунікації" та "Медіа-простір" (2012–2019 рр.).

Наталія ПРОНЬ
народилася 11 червня 1964 року в м. Кременець. Закінчила Тернопільське музичне училище ім. С. Крушельницької (1983; нині – однойменний коледж), Рівненський державний педагогічний інститут ім. Д. Мануїльського (1989; нині Рівненський державний гуманітарний університет). Працювала у Буцацькій музичній школі, з 1983 р. – викладач і концертмейстер на різних кафедрах факультету підготовки вчителів початкових класів ТДПУ, згодом – факультету

ліній, а цілих народів у певні періоди розвитку... мета просвіти – сформувані певний світогляд в широких колах народу..."³ Тому просвітницька діяльність передбачає поширення важливих моральних і творчих засад задля формування та виховання людини.

Символічно, що ці ідеї в українців відображені у слові, яке походить від старослов'янського "свѣща" – "вогонь, світло, світоч, світильник". У переносному значенні ці слова позначають орієнтир: культурний, історичний, науковий. Тому люди, які ставлять такі пріоритети, мотивовані поширювати у громаді відповідні погляди, смаки, уподобання.

Культурно-просвітницьке молодіжне товариство "Вертеп" у своїй назві задекларувало пропагування культурних надбань українців і спрямувало діяльність на глибоке, детальне вивчення та поширення відповідних ідей, поглядів, знань у рідному регіоні, загалом в Україні й за її межами.

У цій статті маємо на меті деталізувати літопис товариства з погляду знакових для нього концертних виступів, зокрема зосередитися на репертуарі, обумовленості українськими календарними та релігійними датами, обрядами і традиціями, актуальними подіями суспільного життя.

Свого часу Наталія Пронь та Петро Шимків упорядкували перелік пісень, яких навчали учасників товариства Олена Стасишина⁴ й Наталія. До цього переліку (далеко не повного) увійшло 397 творів: колядки, щедрівки, гаївки, купальські та русальні, обжинкові пісні, весільні, пісні до свят Андрія, Миколая, пісні українських січових стрільців, повстанські, жовнірські, козацькі, інші народні та авторські твори. Важливо сказати, що вертепівці виконували набагато більше пісень, які розучували не тільки на репетиціях, а й навчалися одні в одних, наприклад, у поїзді чи автобусі, їдучи на якусь акцію, у малих товариських колах – у гуртожитку, в гостях.

Справжньою знахідкою для диригента й товариства у піснях патріотичної тематики були збірники: Я. Ярославенка "Стрілецькі пісні на фортеп'яні зі словами"⁵ та "Співаник УПА"⁶. Цінними джерелами для

³Філософський енциклопедичний словник / гол. редколегії В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. – С. 527–528.

⁴Олена Зіновіївна Стасишина (народ. 07. 12. 1962 р., м. Тернопіль), закінчила Тернопільське музичне училище ім. С. Крушельницької (1982) та Львівську державну консерваторію (1988). Працювала викладачем Тербовлянського музичного училища та до жовтня 1991 р. – викладачем ТДПУ. У "Вертепі" – керівник фольклорної секції. Тепер живе і працює у США.

⁵Ярославенко Я. Стрілецькі пісні на фортеп'яні зі словами. – Львів: Музична накладня "Торбан", 1931. – 66 с.

⁶Співаник УПА. – Регенсбург: Видання закордонних частин Організації українських націоналістів і Братства булевих вояків УПА ім. св. Ю. Переможця, 1950. – 160 с.

мистецтва Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Учасник фольклорного тріо "Намисто" ПК "Текстильник". Керівник шкільних та церковних хорів. Засновник (2006 р.) і директор дитячої хорової студії "Дзвін" при церкві святих Володимира й Ольги (УГКЦ). У "Вертепі" – керівник хору в 1989–1992 рр. Упорядник збірки календарно-обрядових пісень із нотами "Вже весна воскресла" (1991 р.). Для видання "Щедрий вечір. Зимовий календарно-обрядовий фольклор Тернопільщини" (1998 р.) здійснила транскрипцію музичного матеріалу. Збирач музичного фольклору, адаптує автентичні записи до відтворення у сучасному виконанні.

формування пісенного репертуару були також праці Ф. Колесси "Українська усна словесність"⁷, "Ігри та пісні. Весняно-літня поезія трудового року"⁸, "Січовий співаник"⁹, "Пісні боротьби та волі"¹⁰, "Пісні великого Кобзаря"¹¹. Твори з цих збірок вивчали на репетиціях (вони щотижня відбувались у вівторок і четвер в аудиторіях 176–180 педінституту¹²), готуючись до запланованих і спонтанних виступів. Варто сказати, що "запити" на них надходили дуже щільно: у краї вирували акції усвідомлення історії, відновлення та створення різних політичних і громадських організацій, відзначали історичні й культурні події, релігійні свята. Траплялося, що виступали мало не щодня.

На репетиції хору приходило багато талановитої молоді: студенти інститутів міста (педагогічного, політехнічного, медичного), робітники підприємств. Співаків-любителів керівник хору Наталія Пронь навчала основ академічного хорового співу, правильного дихання, звукоутворення, а також виконання обрядових творів із розшифрованих автентичних записів. Тембральна своєрідність хору товариства зумовлена використанням одночасно академічного і народного звучання, різновидів підголосків.

У різні періоди до жіночої групи хору належали: Ганна Куса, Наталія Клибанюк, Любов Гупало, сестри Надія та Оксана Гуглевич, Надія Луцишин, Тереза Проць, Леся Філінська, Наталія Захарчук, Катерина Філь, Марія Плєскун, Оксана Жайворонко, Галина Мацишин, Тетяна Магера, Оксана Рафа, Тетяна Роменська, Марія Ремінник, Оксана Крамар, Оксана Печенюк, Мар'яна Левенець, Оксана Пронь, Леся Кафтан, Лариса Куземко та ін. Чоловічу групу хору становили: Василь Когут, брати Ігор і Олег Костіви, Юрій Рєвак, Тарас Пронь, Юрій Семенець, Роман Костельний, Микола Сідляр, Андрій Наконечний, Олег Вислоцький, Андрій Строевус, Олег Мушій та ін.

Особливим тембральним забарвленням відзначалися голоси Галини Лупиніс, Галини Клизуб, Наталії Крупи, Софії Шумської, Галини Семенець, Володимира Окрутного, Ігоря Калаша, Михайла Гаджали, братів Олега та Ігоря Струсів.

Вагомою підтримкою під час публічних концертів були професійні музиканти – симпатичні товариства, які підкріплювали звучання й урізноманітнювали виступи: жіноче тріо "Намисто" (Наталія Пронь, Оксана Райтер, Любов Данилевич) та фольклорна група ПК "Текстильник" (керівник Л. Данилевич). Зокрема – при перших відтвореннях гаївкового, купальського, обжинкового обрядів, а також на концертах із

⁷Колесса Ф. Українська усна словесність. – Львів: Накладом фонду "Учітєся, брати мої", 1938. – 645 с.

⁸Ігри та пісні. Весняно-літня поезія трудового року / упорядкування та примітки О. І. Дея; нотний матеріал упорядкував А. І. Гуменюк; відп. ред. М. Т. Рильський. – К.: Вид. АН УРСР, 1963. – 670 с.

⁹Січовий співаник / укл. Кирило Трильовський. – Відень: Вид. "Адрія", накладом Кирила Трильовського, 1921. – 96 с.

¹⁰Пісні боротьби та волі / упоряд. О. Мінківський. – К.: Мистецтво, 1967. – 310 с.

¹¹Пісні великого Кобзаря / упорядкування, коментарі та примітки О. Правдюка. – К.: Наукова думка, 1964. – 396 с.

¹²Тепер – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

вшанування пам'яті Т. Шевченка (у ПК "Березіль"), під час пропагандистських виступів, політичних акцій протесту.

Колориту товариству додавала й власна інструментальна група, виконавські можливості якої розширили репертуарну палітру, збагачували "робочі" поїздки та відпочинки вертепівців. Молоді музиканти легко імпровізували в концертних і спонтанних вуличних виступах. До цієї мобільної групи в різний час належали: гітаристи Ігор Калаш, Сергій Галяс, Наталія Данилкова, Олег Костів, Василь Когут, Олег Романів; скрипалі Оксана Гуглевич, Ярослав Ткачук, Наталія Данилкова, Юрій Ревак; сопілкарі Галина Галяс, Наталія Клибанюк, Оксана Рафа та ін. На губній гармоніці (піаніці) грав Ігор Костів, інші музиканти – на ударних інструментах (трикутник, бубон).

Відважною заявкою про українську державницьку позицію було те, що вертепівці виконали національний гімн "Ще не вмерла України..." 2 січня 1989 р. на сцені педінституту з нагоди святкування 125-річчя від дня народження Бориса Грінченка. А 1 листопада 1989 р., у день пам'яті, на могилах Українських січових стрільців на Микулинецькому цвинтарі Тернополя гімн уперше за час радянської реакції публічно прозвучав на міському рівні. Як згадує керівник хору Наталія Пронь, вона спеціально слухала цей твір по радіо "Голос Америки" у чотириголосому викладі, щоби правильно скласти партитуру й навчити виконувати його.

Можна вважати, що відтоді у товаристві був створений чотириголосний мішаний хор. Варіантність поширених пісень, зібраних в експедиціях, "привезених" із родин з західних областей важливо було звести до спільного нотного і словесного тексту. Велику роботу з такого впорядкування у 1989–1992 рр. здійснила керівник хору Наталія Пронь. Для чотириголосого звучання мішаного хору було здійснено ряд перекладів. Наприклад, для творів: "За горою, за лугом" (з репертуару тріо "Золоті ключі"), "Гей, Січ іде", "На Вкраїні дзвони дзвонять", "Обніміте ж, брати мої", "Було колись на Вкраїні", "За байраком байрак", "Встає хмара з-за лиману", "Засумуй, трембіто", "Йде січове військо", "Не пора, не пора", "Ми гайдамаки", "Зелений дубочку", "Не сміє бути в нас страху", "Триста літ минає", "Збудись, Україно", "Тужно грала чудовная скрипка" та ін.

Із нагоди святкування 175-річчя від дня народження Т. Шевченка 9 березня 1989 р. товариство виконало "Реве та стогне Дніпр широкий" і "Заповіт", інші пісні на слова Кобзаря, а також патріотичні пісні, зокрема "Ой у лузі червона калина", "Повіяв вітер степовий".

Перший рік діяльності був надзвичайно продуктивним: усе нове – і дослідження

рідного краю, і вивчення пісень, часто досі забутих і заборонених, і відновлення народних обрядів, і політичні суперечки. Серед напрямів роботи – фольклорні експедиції Тернопільщиною, "метою яких був пошук інформаторів, які б могли відтворити обрядове дійство або достеменно розповісти про нього... Не обмежувались записом та розшифруванням зібраного матеріалу, учасники експедицій за допомогою педагогів та фахівців музикантів систематизували зібраний матеріал за тематично-жанровими ознаками, відбирали найбільш цікаві, неznані або призабуті зразки, а надалі реконструювали ці традиційні обрядові дійства у театральні-сценічних виконавсь-

Біля пам'ятника Тарасу Шевченкові у Тернополі, 1989 р. Галина Лупиніс, Марія Ковбель, Наталія Клибанюк, Роман Костельний.

ких формах, залучаючи їх до сучасного соціокультурного середовища”¹³.

Великодній обряд товариство уперше представило для тернополян у 1989 році. В особистих записах Наталії Крупи (у заміжжі – Дашченко) від 2 травня 1989 р. збереглося таке враження: “Коли я приєдналася до гурту в гідропарку, то почула, що співають “Христос воскрес”.

Гаївка-гра “Воротарчик”, 1989 р.

Це прийшло зі Львова “Товариство Лева” і вітало нас цією піснею та жовто-блакитними прапорцями, що приколювали нам до костюмів... Спочатку важко було розпочати [гаївки], бо всі змішались – і учасники, і глядачі, бо назбиралося безліч людей. Ми розтягнулися по всій центральній алеї гідропарку і розпочали забаву. З облич людей було видно, що вони і приємно здивовані, й задоволені видовищем – піснями, вбранням, молодістю... Але розпал забави був, коли ми пішли на “острів”, аби об’єднатися з “Товариством Лева” і далі разом провадити програму. А за нами прийшло стільки людей, що подвір’я не вмещало, а вежі аж хиталися від переповнення... Ми часто міняли місце забави, аби більше людей мали змогу подивитись. Особливо цікаво було, коли на мелодію пісні “Ой на горі сухий пень” хлопці та дівчата “сварились”, імпровізували, намагаючись вколоти одне одного. А потім ще й на мелодію “На городі буркун”: “Ой кумцю моя, привезу тя трактор. Ой прийди, принеси – поставим реактор”.

Обрядове дійство охоплювало великодні ігри: “моргавки”, “вежа”, “ремініця”, “довгої лози”, “лупка”, “хустинки”, “котика і мишки”. Репертуар тоді складався з таких гаївок: “Вербовая дощечка”, “Ми голуба голубили”, “Галя”, “Воротарчик”. Згодом він збагатився потужним блоком новозаписаних та віднайдених у джерелах¹⁴ обрядових пісень: “Христос воскрес”, “Вже весна воскресла”, “А ти, рожо, стій у колі”, “Посаджу я грушечку”, “Ой на ставі, на ставочку”, “Зельман”, “Хтіла мене мати”, “Ой на горі, на горбочку”, “Зав’яжем вінець”, “Ми сухого плота йдемо”, “Кривий танець”. Особливою гаївкою для товариства була “Чорна гречка, білі кінці” (записана у с. Хмелева Заліщицького р-ну Тернопільської обл.). Її зміст настільки спонукальний і закличний, що пісня знадоблялася не тільки у великодній період, а й для виступів з інших нагод.

*Чорна гречка, білі кінці, білі кінці,
Збираймося, українці. (2)
Тримаймося за рученьки, за рученьки,
Українці молоденькі. (2)
Чорна гречка, білі крупи, білі крупи,*

¹³Місько Г. С. Трансформації зимового обряду в сучасному культурно-мистецькому просторі (досвід тернопільського товариства “Вертеп”) [Електронний ресурс] / Г. С. Місько // Таврійські студії. Мистецтвознавство. – 2013. – Вип. 4. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tsm_2013_4_16.pdf

¹⁴Сто українських народних пісень села Скородинці на Тернопільщині: фольклор. записи / пісні зібрав і упоряд. С. Стельмачук. – К.: Музична Україна, 1967. – 183 с.; ноти.

*Тримаймося усі купи. (2)
Як не будем ся тримати, ся тримати,
То будуть ся з нас сміяти. (2)*

Цього ж року товариство “Вертеп” було учасником міського дійства на Івана Купала у Тернополі та з власної ініціативи відтворювало обряд на березі місцевого ставу (на “дальньому пляжі”). Тоді святкування супроводжували обрядові пісні “Кругом Мариноньки”, “Заплету віночок”, “Наше Купайло з верби”, “Ой ніхто ж там не бував”, “Через наше село”, співали багато народних ліричних творів. Настрій свята створили обрядові дії: носіння і прикрашання купальського деревця, плетення й пускання на воду вінків, палення вогнища й стрибання через нього, палення обрядових опудал Купала й Марени. Цікаво, що вже на цьому першому святкуванні було залучено персонажів – відьом, яких зіграли Леся Манюк і Наталя Клибанюк. На запрошення О. Стасишиної гостем свята став відомий скрипаль Кирило Стеценко (один із організаторів першого фестивалю “Червона Рута”).

17–24 вересня 1989 р. товариство було офіційно запрошеним учасником першого пісенного фестивалю “Червона рута” у Чернівцях. Вертепівці мали відтворити на урочистому його закритті на стадіоні “Буковина” обжинковий обряд. Його ви-брали для завершального дійства як символ підсумку, закінчення справи. Репертуар для виступу підбирали Олена Стасишина і Наталя Пронь – викладачі кафедри естетичних дисциплін та методики їх викладання факультету підготовки вчителів початкових класів педінституту. Постановку рухової частини допоміг утілити хореограф В. Починок.

Матеріалів не вистачало, були деякі твори, що їх записала Олена на Волині. Наталя Пронь вишукувала обрядові тексти в опрацьованні Леопольда Ященка¹⁵, зі збірників “Пісні Тернопільщини”¹⁶, у праці Ф. Колесси “Українська усна словесність”. Тоді вивчили такі пісні: “Конець нивоньці, конець”, “Кругом, женчики, кругом”, “Живо, женчики, живо”, “Ой куриться доріженька, куриться”, “Горою вишні росли”, “Ой хміль лугами”, “Котився вінок з лану”, “Походжає наш господар”, “Наш господар – дозорця”. Ось зразок однієї з них:

*Ой куриться доріженька, куриться,
Чогось наша господиня журилась:
– Що я буду, нещаслива, робити,
Що я буду на вечерю варити?
– Вари, вари, господине, кашу з молоком,
Бо вже ідуть женчики із вінком.
Вари, вари, господине, індики,
Щоб нам були до вечері музики.
Щоб вони нам хорошенько заграли,
Щоб нашії женчики погуляли.*

Івана Купала на “дальньому пляжі” у Тернополі. 1989 р. Вінки плетуть: Наталія Пронь, Любов Данилевич, ?, Любов ? (у заміжжі – Стаюра), Любов Гупало, Надія Лиса, Леся Манюк, Руслана Данилюк, Оксана Райтер. Стоять у першому ряду: Олена Стасишина, 6-й – Володимир Стаюра, поруч справа Олександр Романцов.

¹⁵Ященко Л. Українське народне багатоголосся. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. – 236 с.; ноти.

¹⁶Пісні Тернопільщини: календарно-обрядова та родинно-побутова лірика: пісенник. Вип. 1 / упоряд.: С. І. Стельмащук, П. К. Медведик. – К.: Музична Україна, 1989. – 495 с.; ноти.

Окрім того, важливо було відновити дії, адже більшість обрядів, присвячених закінченню жнив, відбувалися на полі. А товариству потрібно було пристосувати обжинки до показу навіть не на сцені, а на стадіоні. Тому у виступі слабо було відображено урочистий настрій, який створюють обжинкові пісні, та символіку обряду, пов'язану з радістю закінчення жнив. Ці риси дійства товариство спробувало показати на іншому виступі – з нагоди власної річниці.

Цю першу свою річницю “Вертеп” відзначив 2 листопада 1989 р. в актовій залі педінституту. До такої події серйозно готували концерт. Задум для сценарію базувався на бажанні представити відтворені календарні обряди: веснянки, Івана Купала, обжинки. А оскільки то були дні пам’яті Українських січових стрільців, то велику частку творів становили стрілецькі пісні: “Заквітчали дівчатонька”, “Йде січове військо”, “Не сміє бути в нас страху”, “Повіяв вітер степовий”, “Як стрільці йшли з України”, “Зелений дубочку, чого похилився” та ін.

Із записів Наталі Крупи: “День “Вертепу” був насиченим найрізноманітнішими подіями. Зразу ж при вході до інституту висів заклик: “Ласкаво просимо любити... “Вертеп”! Після першої пари пройшли по всіх факультетах із повідомленням про ярмарок і концерт, які мали відбуватись о 17.00 і 20.00. Аби було чим торгувати на ярмарку, наші хлопці домовилися з тернопільськими народними майстрами про цікаві вироби. Тому ярмарок був барвистим і веселим. Продавали розмальовані дерев’яні ручки з пам’ятним написом про “Вертеп”, сотні писанок – і кожна інша. А он – знаменита чорна кераміка, звичайні жовто-червоні глиняні вироби – теж із пам’ятними написами. А ще солон’яні вироби, плетива й вишивки... Ярмарок притихав, покупці розходилися... До концерту залишилася година. Ми зібралися в аудиторії 177, щоби провести ще одну репетицію. Скоро минали хвилини і... от пора виходити на сцену. І коли з-за куліс побачили небувало переповнений зал, то кожному пробігли по спині мурашки і виступив холодний піт хвилювання. Сам виступ здався хвилиною, але такою наповненою, як ціле життя: зал вставав, підтримуючи нас, і переживаючи скорботу разом з нами... Фотографії, що залишилися після цього чудового незабутнього дня, будуть яскравим, хоч і німим свідченням нашої молодості, завзяття, непохитності й прагнення до дії, до життя”.

До пам’ятної поїздки (2–7 травня 1990 р.) “Шляхами Сірка” на Харківщину та Дніпропетровщину (Січеславщину) вертепівці готувалися як посланці на Східну Україну від Західної. Програмою поїздки займалися голова – Ростислав Крамар та оргкомітет: О. Ста-

Похід головною вулицею Чернівців у дні проведення фестивалю “Червона рута”, 1989 р. Андрій Савчук, Наталія Крупа, Олександр Семенів, Галина Клизуб, Володимир Курило, Віталій Гайда (позаду), Петро Бурак, Іван Ясній, Іван Гавдида, Тетяна Роменська, ?

Відтворення обжинкового обряду. 1989 р. У центрі – Лариса Куземко й Іван Гасида. На сцені: Тереза Проць, за нею – ?, Галина Семенець, Ігор Калаш, Наталія Крупа, Андрій Наконечний, Оксана Пронь, Володимир Курило, Ганна Куса, Ярослав Ткачук, Любов Гупало.

сищина, Н. Пронь, П. Шимків, В. Росоловський, Г. Куса. Із записів Наталі Крупи: “Ми мали бути гостями товариства “Спадщина”. До того ми, звичайно, готувалися: впорядковували костюми, відшліфовували деякі пісні, готували скорочені програми з гаївок, січових пісень”. Тоді вивчили пісні: “Встає хмара з-за лиману” та “Було колись на Вкраїні” на слова Т. Шевченка, “Вже більше літ двісті, як козак в неволі”, “Націоналісти”, стрілецькі пісні “За Україну, за її волю”, “Гей, там на горі Січ іде”, “Ой там при долині”, “Ой видно село”, “Як з Бережан до Кадри”, “Зажирилися галичанки”, “Кладочка”, “Колись, дівчино мила”, “Пиймо, друзі, грай, музико”, “Човен хитається”.

Серед просвітницьких акцій були зустрічі з українськими громадами Харкова. Першого ж вечора після приїзду, перевдягнувшись у народні строї, вертепівці виступили в будинку молодіжних організацій, де відбувалася зустріч із дочкою Гната Хоткевича – Галиною, яка приїхала з Франції. Із записів Наталі Крупи: “Наступний день мав бути важким. І він справді таким був. Ми зробили чотири виступи. У різних кінцях міста, всюди своїм ходом. І все ж були задоволені. Особливо з виступу в педінституті¹⁷. Нам усе виходило легко, гарно, а Сергій Галяс кількома своїми авторськими піснями довершив виступ і зачарував глядачів”. До речі сказати, що першою найвагомішою авторською піснею “Вуса” була “Присяга” (сл. Ю. Шкрумеляка), яку товариство обов’язково виконувало під час посвячення у вертепівці біля пам’ятника Т. Шевченкові у Тернополі. Вперше це відбулося 2 січня 1991 року.

Того ж дня (4 травня) виступали в одній із харківських шкіл з українською мовою навчання, а потім був запланований концерт у місцевому університеті¹⁸. Проте він не відбувся: зала була порожньою, а з відповідей декана стало зрозуміло, що такі “гастролі” тут не потрібні. “Оскільки в нас вивільнився час, – згадує Наталя Крупа, – то пішли всі до пам’ятника Шевченкові. Отут і здійснили свій останній виступ. А крім того, ще й подискутували з місцевими”. Наступного дня (5 травня) разом із товариствами “Спадщина” і “Сокіл” вертепівці вирушили місцями Івана Сірка: Мерефа, Новомосковськ,

¹⁷Тепер – Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Важливо сказати, що цей виступ попередньо узгодила Інна Федорівна Приходько – кандидат філологічних наук, доцент Тернопільського педінституту.

¹⁸Тепер – Харківський національний університет імені Василя Каразіна.

Нікополь, Капулівка, Дніпропетровськ. У кожному з цих міст мали виступи, проводили міні-мітинги. Часто напочатку Володимир Росоловський читав власні вірші “Світ прокинувся від сну”, “Народе мій”, “Ще буде правда в Україні”, “Йде Тернополем вертеп”.

Загалом концертні програми містили також номери окремих виконавців: під гітару С. Галяс співав пісні на власну музику “Суворосте життя” (сл. А. Гірчака), “Пісня покинутого немовляти” (сл. М. Тимчака), “Було у ніч, у ніч у солов’їну”, “І не знайшлося ні часу, ані сил”, а також колискові “Спи, маленький козачок” і “За вікном метелиця, срібляний туман”, пісні “Чорний сотник”, “Він жив” – два останні твори з репертуару гурту “Рутенія”. Улюбленими виконавцями були також Наталія Данилюкова (“Монолог до матері”), Ігор Калаш, Олег Костів, Василь Когут, Олег Романів.

Товариство стало учасником Першого всесвітнього собору Духовної України, який відбувся 6–8 липня 1990 року в м. Коломия. Згідно із задумом режисера С. Проскурні, вертепівці представляли купальський обряд. Тоді товариство не погодилося виступати на сцені й подалося на берег річки Прут, аби найбільше наблизитися до автентичного середовища. Це дещо порушило сценарій свята, але зробило дійство привабливішим для глядачів, учасників фестивалю, особливо гостей із-за кордону.

Готуючись до виступу в Коломійі, вертепівці використали власні експедиційні матеріали (“Ой скавав коник під гречкою”, “Ой на Купала-Купалочка не виспалася Наталочка”, “Ой купала мене мати” в записі О. Стасишиної), а також твори зі збірок “Пісні з Поділля”¹⁹, “Золоті ключі”²⁰, “Пісні Тернопільщини”. З цих джерел було вивчено твори “На нашій юлоїці”, “Купала на Йвана”, “Наше Купайло з верби”, “Ой ніхто ж там не бував”, “Ой там на Купала жаба в борщ упала”, “Ой на городі бур’ян поріс”, “Ой летіло помело” та ін.

*Ой на Купала-Купалочка
Не виспалася Наталочка.
Погнала бички дрімаючи,
На кілки ніжки збиваючи.
Ой дай же, боже, доці вночі
На Наталчині чорні очі!*

На вулицях міста Коломійі часто виникали спонтанні виступи – на прохання місцевих та гостей фестивалю. Тоді співали все, що пасувало до ситуації. Особливе місце займали жартівливі народні й авторські “батарські” пісні: “На городі квіти в’ються”, “Ой вийду я на майдан”, “Гоп шіді-ріді, Марусю, люблю тя”, “Куплю си білета”, “Півроку валянки шив”, “На вулиці Коперніка”. Відпочинково-розважальний характер мали імпровізації, які у товаристві називали “переспівками”, виконувані на мелодії “Колись було літо, літо, а тепер зима” та “Ой на горі сухий пень”.

У 1991 р. вже втретє товариство відтворювало купальський обряд. На той час збагатило власний репертуар матеріалами етнографічних експедицій, а також значно підвищило рівень виконання, ввело театралізовані елементи, які супроводжували купальське обрядодійство. Вагомими складовими програм виступів були ігрові та зображальні пісні: “А ти, рожо, стій у колі”, “Котився горіх”, “Ой хто в тому лісі стукає, гукає”, “Ой вийду я на той ганок”, “Полтавський соцький”, “Сам п’ю, сам гуляю”, а позаобрядове святкування охоплювало пісню і танець “Канада” та багато авторських і народних творів.

Гостями святкування у гідропарку були Галина Буба та Олена Мороз – учасники хору “Веснівка” (Торонто, Канада). Саме цього року Іван Ясній уперше знімав обряд на

¹⁹Пісні з Поділля. Українські народні пісні. Фольклорні записи та упорядкування О. М. Яковчука. – К.: Музична Україна, 1989. – 183 с.

²⁰Золоті ключі / упорядкування Д. Ревуцького; за ред. М. Гордійчука. – К.: Мистецтво, 1964. – 146 с.

камеру, тому збереглося відео, де є інтерв'ю, в якому канадські українки висловлюють зворушення побаченим. Зокрема кажуть: “І то, що ми бачимо, нам просто дух відбирає. Бо ми собі не уявляли, що молодь в таких умовах в Україні настільки цікавиться традиціями і дотримується їх. Були ми також у вашім музеї. І тішимося також, що то є для вас не тільки музейна річ. Що ви то вдягаєте, носите і гордитесь тим...”²¹

У 1992 р. додалися собіткові пісні (у лемків і словаків – собітові; етимологія може бути пов'язана зі словосполученням “бути разом” – собитно), що є ще однією назвою купальських і супроводжують ритуальне вогнище та обряд навколо нього. У різних етнографічних джерелах слово “собітка” подають поруч із назвами Купайло, Сонцекрес, Купалбог. У підготовці до чергового святкування Івана Купала було використано дослідження Ф. Колесси та власні експедиційні матеріали. Зокрема вивчили обрядові дії та відповідні їм пісні, які виконували в унісон, подекуди з підголосками: палення вогнів (“На свято Яна”), свячення зілля (“Ой на Яна, на Яночка”), персонажі Анна і Василь (“А на Яна, на Янонька”). Святкування набуло театралізованості й містило ворожіння на зіллі, вінках, замовляння на дівочу долю, змагання з нечистими силами (персонажі відьм, русалок).

У 1991 р. після прийняття Акта проголошення незалежності України на 1 грудня було призначено загальнонаціональний референдум, на який винесено лише одне питання: “Чи ви підтримуєте Акт проголошення незалежності України?” Напередодні цієї події – 14–20 листопада – товариство вирушило з концертами на інший край України – на Сумщину. Поїздку організував Тернопільський РУХ, а супроводжував групу доцент педінституту Богдан Михайлович Шиян.

Як згадує Наталя Пронь, у цій поїздки перший серйозний виступ відбувся у Сумському художньому музеї і складався винятково з патріотичних творів. “Турне” передбачало відвідання у м. Шостка підприємства “Свема” – відомого виробника кіно-, фото- та рентген-плівки, фотопаперу, магнітофонних стрічок і касет. Та його керівництво, яке почуло виступи товариства у Сумах, відмовилося від концерту, злякавшись поширення у колективі в їхньому розумінні “національно-буржуазних ідей”. Тому далі поїздка була спрямована на прикордонний з Росією район – Білопільський. Дорогою майже у кожному селі зупинялися для розмов з місцевими, невеличких виступів, суттю яких було заохотити людей проголосувати за незалежність України на близькому вже референдумі (тоді Сумщина показала 93% підтримки ідеї самостійності). Ці зустрічі з місцевими жителями стали особливо теплими: вертепівцям дарували рушники, дивувались їх відвертим патріотизмом, розповідали про свої національні позиції.

Від самого свого заснування товариство тяжіло до відшукування й відновлення обрядів календарного року. Адже й сама його назва пов'язана з традиціями зимового циклу. Серед них – святкування Андрія, Миколая, колядування та ходіння зі “звіздою”, паління дідуха, маланкування, ходіння з “дідами”, водіння “кози”, “Колодія”. Матеріали експедицій подністровськими районами Тернопільщини (1989–1993 рр.) містили багато записів, що стосувалися обрядодійства зимового циклу. Вони стали основою відновлення з ініціативи товариства святкування Маланки (календарне свято Василя і Маланки, 14 січня). Зокрема, на запрошення міського управління культури товариство представило 19 січня 1992 р. на сцені Палацу культури “Березіль” маланчані пісні. Дійство відновлювали ще й за збіркою “Христос рождається! Славте його”²², яку упорядкував тернополянин Михайло Кришук. Обряд “Маланки з плесом” охоплював пісні “Наша Маланка-подністрянка”, “Ой плешу, плешу”, “Ой чинчику, Васильчику”.

²¹Товариство “Вертеп” на Івана Купала. 1991 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=9KRD5L14xY>

²²“Христос рождається! Славте його”. Різдвяні вистави / упорядкування М. М. Кришука. – Тернопіль, 1990.

*Ой плещу, плещу, знаю до кого,
Є у Марусі півзолото.
Ой дай же, дай же, що маєш дати,
Не маєш дати – вигони з хати.
Хоть кочергою, хоч коцюбою,
Хоть тою дівчинов пелехатою.
Сім міхів горіхів, решето терну,
В середу поїду, в четвер ся верну.
Сім міхів горіхів перекусала,
До зимних м'ясниць не дочекала.
Де ж то та дівчина, що тут була,
Скочила через пліт та й тупнула.
За нею хлопчики, як баранчики,
Пірвали фартушок на кавальчики.*

Важливим заходом було святкування 16 лютого 1992 р. третьої річниці товариства “Вертеп”²³ у ПК “Березіль”. Серед гостей вечора – громадські діячі, відомі артисти, місцеві активісти – симпатичники товариства, які в різний спосіб підтримували його: Влада Собуцька (газета “Свобода”), Руслана Гук (капела “Галичина”), Оксана Куриш та Ірина Побилець (Тернопільський осередок організації “Пласт”), Богдан Водяний (товариство “Просвіта”), Ігор Кондира (завідувач міського відділу культури), Богдан Фенюк (завідувач міського відділу освіти), Левко Крупа (депутат Верховної Ради України 1-го скликання (1990–1994), гості зі Львова – Стефко Оробець (автор-виконавець, сатирик, режисер), Андрій Панчишин (бард, лауреат першого фестивалю “Червона рута”) та інші.

Автори сценарію – Наталія Пронь і Ганна Куса. Суть його полягала у тому, щоби показати історію формування товариства за хронологією, за кількісним та якісним складом, за знаковими творами репертуару, а також з погляду участі у різних заходах. Ведуча Ганна Куса оголошувала події в житті товариства і запрошувала у центр зали: спочатку вийшли учасники першого вертепу, колядуючи “Небо і земля”; далі ті, хто приєднався до товариства при святкуванні 175-річчя Т. Шевченка, співаючи “Вже більше літ двісті”; учасників “перших” гаївок супроводжувала “Вербовая дощечка”, а “першого” Купала – “Ой нині свято Яна, Яна”; поїздки на “Червону руту” символізували позивні фестивалю, а подорож на Харківщину – “Чорна гречка, білі кінці”; участь у фестивалі в Коломиї – “На нашій юлоїці”; 540-річчя міста Тернополя – епізод із театралізованого дійства; голодування – “Націоналісти”. Потім усі разом заспівали “Зеленее жито, зеленее”, тріо “Намисто” – “Підіймімо чарочку”. А далі були театралізовані сценки А. Строевуса, Р. Костельного, персональні виступи вертепівців М. Гаджали (пісні “Лелеченьки”, “Засинає чорний ліс”), дуету С. Галяса і В. Когута (козацька пісня “Вітер віє, повіває”), історико-патріотичні, календарно-обрядові, жартівливі пісні. У супроводі Оксани Гуглевич (скрипка), Оксани Рафи (сопілка) і Василя Когута (гітара) учасники свята виконували ігрові пісні “Шевчик” і “Канада”, а також із запалом танцювали польку з гудзом, краков’як, танець з віником під гру учасників інструментального фольклорного колективу ПК “Текстильник” (Руслан Вівсяний, Данило Хамар та ін.).

Важливо нагадати, що на цьому святкуванні розказував гуморески, так схожі на бувальщини, влаштовував конкурси, “присмачені” дотепами, актор естради ПК “Березіль” Гриць Драпак. Сьогодні він знаний гуморист, народний артист України. І

²³Товариству “Вертеп” – 3 роки. Тернопіль. 1992 рік. 1 частина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=olZlk4m_6z8

хоча своїм дебютом вважає виставу “Вісьта-війо” за композицією Богдана Мельничука, проте саме в гумористичному амплу публічно заявив про себе на 3-ій річниці товариства “Вертеп”.

У Тернополі від квітня 1992 р. діє обласне телебачення, яке вже 17 квітня запропонувало товариству “Вертеп” записати гаївки: фонограми (плюс та мінус) у телерадіоцентрі та відеозйомку в гідропарку “Топільче”. Програма із записами виходила в ефір у великодній період кілька років поспіль. Тоді було записано маловідомі гаївки: “Христос воскрес” (два варіанти), “Чорна гречка, білі кінці”, “Вже весна воскресла”, “Ворогтар”, “Галя” (“Ой чому ж ти не танцюєш, Галю?”), “Зельман”, “Мости”, “Заспіваймо, паняночки”, “Ой гороше, гороше”, “Хтіла мене мати”, “Весна красна з квітками”, “Вербовая дощечка”, “Жучок”, “Білоданчик”, “Плету плетеницю”, “Ой на горі, на горбочку”, “Вон, хлопці, вон”, “Ой нумо, нумо заплетімо шума”.

Новий напрям виконавства започаткував виступ товариства у Ягеллонському університеті в Кракові на Днях української культури при фундації святого Володимира (28–31 листопада 1992 р.). На відкритті виставки старовинних ікон вертепівці виконували духовні пісні (“Боже великий, єдиний”, “О спомагай нас, Діво Маріє”). Згодом члени товариства стали учасниками церковних хорів міста й області, зокрема від 1996 р. співали Літургію у тернопільському катедральному соборі Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці. Духовне спрямування притаманне товариству від початку, тому свої виступи воно часто завершувало церковним гімном “Боже великий, єдиний”.

У молодіжному товаристві не забарилося залицання, утворювалися пари, а далі – одруження. А яке ж українське весілля без елементів обрядовості? Тому закономірно, що до одного з таких святкувань товариство вивчило пісні, які супроводжували плетіння вінка для нареченої та букетів для гостей (напередодні весілля), торгів біля брами молодої, одягання вінка, батьківського благословення хлібинами та їх цілування, окроплення свяченою водою, проводжання молодят з подвір’я. У серпні 1990 р. у село Покропивна Петро Шимків і Надія Гуглевич запросили всіх вертепівців. Тоді із молодечим запалом співали “Із-за гір Карпатів їдуть козаки”, “По щось приїхав?”, “Благослови, Боже”, “Стелися, барвінку”, “Не калинка ся ломить”, “Ой не дай ся, молодий, просити”, “Кропи нас, матінко” та ін.

Багатими в етнічному, емоційному й виконавському плані є лемківські пісні, які стали одними з улюблених творів товариства. Їх виконували переважно у неформальних – відпочинкових – ситуаціях, оскільки вони особливо ліричні, глибокі за семантикою, навіть медитативні: “Ой верше, мій верше”, “Там за селом”, “І як я била іще мала”, “Заграй ми, цигане старий”, “Ой зацвили фіялочки”, “Ой попід гай” та ін.

В окреслений період товариство представляло освоєний пісенний репертуар на численних відкриттях стрілецьких могил, пам’ятних знаків, на урочистостях із нагоди річниць видатних особистостей (Лесі Українки, Б. Грінченка, Т. Шевченка, І. Франка, Р. Купчинського, В. Гнатюка) та подій в українській історії (ланцюги єднання, 73-ліття утворення ЗУНР, 450-річчя Хотинської битви, 340-річчя Берестецької битви), до релігійних свят, з нагоди політичних акцій, на конкурсах, фестивалях, паломництвах, на запрошення трудових, творчих, громадських колективів. Із культурно-просвітницькою метою побувало майже в усіх районах Тернопільщини, у різний час відвідало Київ, Львів, Харків, Суми, Запоріжжя, Миколаїв, Луцьк, Умань, Канів; мало численні поїдки за кордон, у яких поєднувало концертні виступи і молодече прагнення побачити світ. Того часу важливі культурно-просвітні та громадсько-політичні акції в Тернополі, а часто й у краї відбувалися за участю членів товариства. Ця тенденція збереглась і надалі й реалізувалась у багатьох напрямках діяльності, зокрема в активній участі у виборчих процесах, у благодійних заходах, акціях

Виступ на підтримку студентського голодування 1990 року в Києві (нині – майдан Незалежності). Оксана Гуглевич, Мар'яна Левенець, Галина Луниніс, за нею – Наталія Крупа, Тереза Проць, Наталія Пронь, Віта Мушій, Надія Луцишин, Катерина Філь, за нею – Ігор Калаш, Надія Гуглевич, за нею – Роман Костельний, Галина Клизуб, Володимир Окрутний, Юрій Заблоцький, Тарас Пронь.

популяризації українських традицій, історії, науки і культури, національних державних символів.

Прагнення заявити про себе і долучитися до суспільних зрушень в Україні зумовили те, що члени “Вертепу” стали учасниками студентського голодування 1990 р. (Револуція на граніті), причетні до відновлення молодіжних організацій “Пласт” (Іван Гавдида, Олег Мушій), УМХ (Ігор Калаш), Спілки незалежної української молоді (СНУМ) (Юрій Тима, Юрій Заблоцький). Провели низку фольклорно-етнографічних експедицій та історичних пошуків під назвою “Забуті могили” (Іван Ясній, Любомир Крупа), стали науковцями, культурними і громадсько-політичними діячами.

Власне кредо сприяло тому, що у час історичних змін вертепівці самі формувалися й діяли як активні члени суспільства та щедро ділились із земляками власними переконаннями, дослідженнями, напрацюваннями, поширюючи важливі цінності – національної пам’яті, традицій, звичаїв. Тогочасна діяльність молодіжного культурно-просвітницького товариства “Вертеп” – приклад громадянської позиції, творчого запалу, навіть ефективних політичних дій.

В одній публікації неможливо висвітлити доробок цього знакового для Тернополя товариства. Детальний аналіз його діяльності може бути предметом наступних розвідок.